

Il scolaesser della ludeivla vischnaunca de Medel/Lucmagn

Autor(en): **Medell, Ursus de**

Objekttyp: **Article**

Zeitschrift: **Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)**

Band (Jahr): **48 (1962)**

PDF erstellt am: **06.08.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-882260>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern.

Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden.

Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

Il scolaesser della ludeivla vischnaunca de Medel/Lucmagn

Ursus de Medell

Vuler scriver in cuort recess sur tala materia ei ina caussa difficultusa e spinusa, che damonda tutta objectivada e minuzius studis en las actas e protocols, aschibein de vischnaunca sco dil ludeivel cussegl de scola local.

La muntada della scola, siu intent sco centrum educativ, instructiv e cultural, ei de tala impurtonza, ch'il scribent secrei strusch d'esser carschius per saver scalprir e zavrar, modular e rubricar igl essenzial material tier ina prospereivla lavur, che duei dar in correspondent maletg dil beinstar human spirtal e material d'ina vischnaunca.

Per haver ina megliera survesta dil pensum avon maun, vegn quel delucidaus da treis pugns de vesta anora:

- I La scola e ses funzionaris sco centrum prominent dell'educaziun, formaziun dil character, dell'instrucziun e cultivaziun sociala
- II Locals e casas de scola
- III Fondos de scola

I La scola sco center prominent, religius, etic e cultural

Scadina caussa terrestre d'impurtonza sto enzacu obtener ina fuorma normala. Per dar quella fuorma — ultra della naturala — han ins da vegl enneu encuretg d'acquistar e d'arrivar tier tal intent entras cultivaziun e civilisaziun. Quellas duas enconuschientschas ein dall'antica neu stadas adossadas al sentiment religius e cultural dils pievels. Omisduas ein vengnidas empunidas ina a l'otra entras il cult. Ils pievels antics havevan in cult paganil che corrispundeva pli u meins ad ina dressura. Il cristianissem ha midau quella metoda ed urdadira selvadia en ina educaziun, e la baselgia ha priu quella ierta entamaun paternamein e conservau tras ils tschentanners precedents tochen sil di ded oz. Ella vegn a continuar sia missiun en dir combat tochen la fin dil temps e quei da contin era en nossas valladas montagnardas.

Las empremas notificaziuns sur l'existenza de scolas en la val Medel van anavos sigl onn 1763, conform in'acta egl archiv episcopal a Cuera. Mappa 137, che pudess esser in exemplar «della brev prebenda» ni urbari, numnau. —

Ei secatta leu in passus verbal:

«Er — (Herr Pfarrer und Herr Kaplan) — muss zur Winterzeit Schule halten.»

Nua ch'ins teneva da gliez temps scola, cu ella entscheveva e fineva, con ditg in onn de scola cuzzava ei negliu scret si. Casas de scola dev'ei da lezzas uras en scadin cass neginas. Ins sto supponer ch'il spiritual instrueva ils affons u en baselgia u pli probabel en casa-prebenda duront il criu unviern.

Che quei savess esser il factum succediu sebasescha sin in conclus de vischnaunca dils 24 d'uost 1838 en occasiun dell'elecziun de rev. Sur Placi Spescha sco caplon a Curaglia. Ei secloma **ad 2** «Ordavon duei mintga affon che frequenta la scola esser obligaus de dar ina sufficienta vaulta lenna per onn, che dueigi vegnir urentada d'in digl oberkeit. Nundend la vaulta lenna, sche dueigi (el) esser tenius de senza entgin risguard far pagar 30* (trenta rizzers).»

Ord questa ordinaziun selai medemamein concluder, ch'il frequentar la scola fuva ina caussa dil tut libra ed era suttaposta a negin obligatori. Questa opiniun sebasescha danovamein sin in conclus de vischnaunca prius ils 22 de schaner 1849.

El sescloma:

ad 3 «Eis ei schau 30 dretgs per la scola e tgi che vul de quels far diever ei obligaus de pagar annualmein flurins 1.40 per dretg — e da quels dretgs possien ei buca schar pli che dus per famiglia — e quels daners dueigien vegnir applicai vid la scola.»

Il stadi federal, creaus e renconuschius 1815 sil congress de Vienna sco instituziun autonoma nazional-politica, — ha dapi sia existenza tochen ils anno 1848, nua ch'ei vegn scaffiu l'emprema Constituziun federala svizzera, fatg zun pauc per la promoziun dellas scolas publicas ruralas. Cun quei datum ha ei dau, ni schizun entgins onns avon, sin in intschess de scola era tier nus ina viulta radicala. A quella caschun daventan tuttenina sequents problems acuts ed actuals:

Casas de scola e liug de scola.

Fondos de scola.

Obligatorium ed onns de frequentar la scola.

Elecziuns de scolasts cun assegn de puder dar scola.

Elecziuns d'ina commissiun u cussegl de scola local ed aschia vinavon.

Igl onn 1847 vegn per l'emprema gada elegiu ina commissiun de scola locala, consistenta ord 13 commembers: ils tschun magistrats dil ludeivel «Obrigkeit»—il signur Statthalter Giusep Librat Paly, signur Assistent Gion Battesta Paly, signur stalter Martin Venzin, stalter Giachen Venzin, signur Gion Maria Bundi, stalter Clau Capeder, stalter Giusep Maria Lutz e Giusep Maria Beeli, pli tard titulaus Assistent Beeli.

En la sessiun preliminara della sura commissiun sut datum dils 19 de settember 1847 ei la damonda finanziaria della scola vegni-da tractada.

«In petitum tschentaus tras il lud. Obrigkeit al cussegl d'educaziun cantonal per in premi ni contribuziun da lezza vart per il capital de flurins 1000, per in fondo de scola decretaus della vischnaunca seigi da tal vegnius exaudius e ch'ei seigi da quel vegniu renconuschiu alla vischnaunca per la fondaziun dils 1000 rentschs in importo de flurins 400 (40 procent), ils quals vegnien extradi schi gleiti sco la vischnaunca vegni ad haver ademplier las perscrettas condiziuns». (Quellas condiziuns vegnan menzionadas sut la rubrica: Locals e casas de scola).

Igl onn sissu vegn il cussegl de scola completaus entras la persuna de Rev. plevon Pader Placi Tenner e treis dils sura numnai s'absentan da quest gremium, aschia ch'il cussegl de scola se-compona mo ord 11 commembers, il qual diember ei semantenius tochen igl onn 1876 e vegneva elegius ni confirmaus onn per onn. Dapi 1876 vegn el elegius per 5 onns ed ils commembers reduci sin tschun dels.

Tier l'emprema seduta de quel stat puspei la damonda finanziaria alla testa dellas tractandas. Quella gada dueian las capluttas della pleiv dar neu ils daners munconts pil susteniment della scola, ina practica pauc approbaba e ludeivla. Sur quost punct pli bia sut il tetel: Fondos de scola.

Sur tractandum **ad 3** della medema sessiun dils 24 d'uost 1848 se-resultesch'ei ch'il Sur Caplon Mathias Capeder, vivon plevon a Platta, devi scola a Curaglia. Ei secloma cheu verbalmein: «Co pagar il Sur Mathias Capeder per la scola ch'el ha fatg 1847/48 e medemamein co pagar il scolast a Platta, scolast Genelin, prem menzionau scolast en vischnaunca.» — Dapi quei onn ei il plevon a

Platta vegnius deliberaus dal survetsch de scolast, mo engreviaus cun ina contribuziun annuala alla scola de flurins 20.

Plinavon vegn concludiu de stabilisar per quei intent: Salarisaziun dils scolasts il suandont: «Tuts affons che han frequentau igl onn vargau la scola ein constrenschi tier suandontas taxas:

a) ils paupers 20 rizzers, b) ils auters 30 rizzers. (a $\frac{1}{3}$ fl.) (b $\frac{1}{2}$ fl.)
E plinavon:

ad 4 «Sch'ins vegli sedar ora per scolasts sigl onn che vegni 1848/49-, il qual vegn confirmau ed il president e gerau Paly incombensaus cun questa missiun.»

Daventond Sur Mathias Capeder malsauns duront gl'onn de scola, han ins stuiu sedar ora per ina forza auxiliara per la scola a Curaglia ed anflau tala el talentus giuven de strusch 20 onns: Bistgaun Beeli che haveva gudiu neginas ulteriuras scolas ordeifer vischnaunca, il qual ha dau $3\frac{1}{2}$ meins scola e vegnius indemnisaus cun 10 flurins il meins, pia total 35 flurins, suenter haver consultau Sur Mathias, tgei che la scola hagi prestau en quei temps. Tgei paga scolast Genelin ha obteniu e cons meins lez ha tenuu scola (probabel 5) ei buca indicau. Supponiu, sco selai concluder ordina calculaziun indicada pli tard tier il render quen fl. 50. Ils scolasts vegnevan elegi e confirmai mo per in onn e la maniera de pladir ils magisters era eguala a quella de pladir in pastur d'alp, sche pusseivel per la paga minimala.

Igl onn 1849 vegn elegius a Platta il scolast Gion Battista Maissen de Mustér per la medema paga digl onn vargau ed indemnisau Segner Pader Placi per remuneraziun dil cuost daus al scolast duront il temps de scola cun flurins 30 ($50 + 30 = 80$ flurins). A Curaglia ha quest onn current Genelin tenuu scola ed obteniu ultra della paga aunc 15 fl e 6 rizzers = 65 fl e sis +.

Gia suenter igl εμπrem onn d'ina frequenza regulara della scola semuossa in veseivel interess ed attaschadadad a quella. «Las scolas dueian vegnir visitadas duas ga per jamna da dus comembers dil cussegl. Alla fin digl onn scolastic duei vegnir tenuu in examen public. De pli duei ins fixar enzatgei per in pign premi sigl examen als affons, che sedistinguan en progress, fliss e deportaments. Semussond munconza dils sufficientes mieds, ha quest postulat buca saviu vegnir realisau igl onn de scola 49/50.»

Sut datum dils 6 de mars 49 concluda il cussegl de scola de setener ferm e senza remischun vid las perscripziuns formuladas sut cefra 11 dil cussegl d'educaziun, che ha fixau ils onns de

scola rurala sin 6 e confirmaus dalla vischnaunca sezza che di: Mintga affon ded 8—14 onns duei frequentar la scola. Risguardau vegn — il liung viadi, fleivlezia digl affon — e malemperneivlas vias ed auras. Ins duei per quella fin a siu temps fixar ina taxa per negligentschas de quellas varts.»

Tier l'obligaziun de frequentar stediamein la scola e tener en las uras fixadas, vegnevan ils affons aunc engreviai cul manteniment della lenna per scaldar las novas stanzas de scola. «Ei vegn dalla commissiun de scola menau en in uorden leutier ed ils negligents puni cun ina taxa. Negina lenna de scola po vegnir prida ord las schetgas.»

Cun il pladir scolasts ed obtener tals mava ei peiziep. Per igl onn 1850/51, turnond Genelin buc, secuntent'ins cul scolast Gion Battista Maissen ed il student Venzin, oriunds da Medel e secasaus a Schait (Sched) en Tumliasca. Ual quei decenni eran dus burgheis de Medel secasai en Tumliasca, in Giossi de Casura a Rothenbrunnen (Giuvaulta) ed in Venzin de Drual a Schait. Omidus magisters secuntentan cun ina paga de 90 flurins l'in. Gion Batt. Maissen vegn aschizun obligaus per dus onns. Il student Venzin denton selai buca ligiar e vegn pladius pigl avegnir pér en occasiun de siu retuorn dalla fiera de Sabiastg (Giubiasco) alla quala el fuva staus sco «catscha-stiarls». Student Venzin surpren la scola, mo suenter haver practicaü 3—4 dis abdichesch'el sia plazza e vegn remplazzaus per quei onn scolastic tras Benedetg Carigiet de Mustér.

Appartenent scolast G. B. Maissen secloma la menziun el protocol verbalmein: «Maissen ha fatg scola a Curaglia e per munconza de sanadad stoviu finir tala enzacons dis avon igl ordinari ed ei el medem onn morts a casia 1852 suenter haver dau scola cun laud, 3 onns a Platta e dus onns a Curaglia.»

L'impurtontadad e qualitat tier l'elecziun dils scolasts formavan per gronda part las pretensiuns de paga da lezzas uras. Buca il cussegl de scola en corpore elegeva e pladeva il scolast, mobein vegneva questa missiun all'entschatta surschada al cassier u administratur dil fondo de scola. La damonda cardinala fuva adina quella: «Danunder prender il daner per pagar il survient, il magister.»

Sut datum digl 1 d'uost 1852 sesanfla a quei risguard il suandont passus: «Priu encunaschientscha, che la Curia hagi sut ils 3 de matg current — concediu en benefeci de nossas scolas poder prender

per 10 onns annualmein flurins 30 ord ils tschèins dellas caplutas de s. Pieder a Soliva, s.Brida a Biscuolm e s.Bistgaun a Mutschengia. — Vinavon pladiu scolast per Platta: il student Gion Martin Paly e per Curaglia Sep Fidel Deplazes, pladius tragl administratur Gerau Sep Maria Bundi per la pagaglia de 80—90 flurins ad onn». — A vesta della situaziun pregnara della cassa de scola vegn petizionau pil regal cantonal en favur dil salari pils scolasts. Igl onn 1853 ha il cussegl d'educaziun fixau il salari dils scolasts sin maximal frs. 150 annual. Sin quei vegn fatg ina nova istanza della petiziun al cussegl en caussa subvenziun de frs. 150 e surschau la questiun agl inspectur de scola, da quei temps prof. Placi Condrau. In alzament de paga cloma novas classificaziuns ed augmentaziuns dellas contribuziuns stadas fixadas el regulativ de 1848. La cassa de vischnaunca contribueva nuotzun alla paga als scolasts, essend ch'ella fuva engreviada avunda cun l'amortisaziun dellas duas casas de scola novas a Curaglia ed a Platta alla fin dil decenni vargau.

Il subsidi cantonal ei vegnius repartius sils dus scolasts (150 frs.) dals quals Paly obtegn 70 e Deplazes 80 frs. Igl onn sissu ei Deplazes buca turnaus ed in niev magister ei vegnius anflaus en la persona de Bundi Stiafen de Curaglia che haveva contonschiu il brevet d'admissiun. Omisdus han seschau marcadar per la pagaglia de 80 flurins plus la contribuziun cantonala de frs. 150 reparti sin omisdus. Ad els ei vegniu condizionau ch'els stoppien sez scaldar las pegnas de scola, ni procurar che quellas vegnien scaldadas sin lur agen quen, cura che la lenna ei restegiada e semtgada.

Ultra de quei vegnan els constrenschi per la medema pagaglia, de — duront il temps de stad, las dumengias e firaus de far suentier miezdi enzatgei scola de repetiziun als participonts pli vegls. Las scolas vegnevan visitadas l'emprema gada dagl entir cussegl de scola e silsuentier duas gadas al meins tral plevon e mintgamai in ulterior cusseglier de scola. 1856 ei succediu l'emprema situaziun tragl inspectur Placi Condrau.

Al menaschi de scola muncav'ei dil tut, aschibein els mieds d'instrucziun per scolast e scolars. 1849 plaida in protocol: «Ei de procurar sigl avegnir l tabla de scola (tabla de preit) material pils scolars sco pupi, cudischs, plemas, tablas de crap lavagna, e quei conform allas pli favoreivlas ed adequatas mesiras e dar giu als affons encunter pagament.

Igl onn 1858, ils 4 d'avrel, vegn dal cussegl de scola petizionau tiel Corpus catholicum per cudischs de scola confessionals per scolas dils catolics. — Milsanavon s'entelgiu de cumprar per nossas duas scolas: 24 Cudischs instructivs de sign. insp. P. Condrau. Igl onn sissu compara per l'emprema gada in inventari digl uorden de scola u objects de scola, che stavan en disposiziun a tuts scolars.

A Platta 11 cudischs instructivs e 5 tablas de scriver.

A Curaglia 13 cudischs instructivs e 2 tablas de scriver.

Lu per scadina scola in schuom, 3 tablas de preit, in crucifix e duas hartas (magias de sogns).

Las elecziuns dils scolasts fuvan unidas cun pli grondas difficultads. Ils dus oriunds de vischnaunca ein buca vegni confirmai e dus jasters: Mathiuet—per Platta, e Bigliel per Curaglia—ein vegni pladi pigl onn 1859/60, scadin per 150 frs. Il meins de mars digl onn 1860 ha giu liug la secunda gada l'inspeziun tragl inspectur Condrau e quel ha en siu rapport decretau, ch'ils affons de scola paghien lur contribuziuns al scolast cun la fin della scola, sil pli tard sil di d'examen. Era la contribuziun ch'il Sur Caplon pagava alla scola pli baul 10 fl., oz ina «dubla» (quei ei 17 frs.), duessi vegnir rugalada vi, essend da pli onns enneu buca stada pagada. Igl onn sissu ei Bigliel buca pli turnaus ed a siu stagl vegn Sep Fidel Berther de Mustér pladius. Johann Battesta Mathiuet e J. F. Berther obtegnan ina paga annuala de fr. 160.

Entras incaricar scolasts jasters cul survetsch de scola, perdevan las scolas de repetiziun adina pli e pli en valeta. All'entschatta vegnevan talas frequentadas da tochen 40 participonts. Il diember minimal per talas fuva fixaus sin 6 olmas.

Sur della moda e maniera de tener scola e tgei che vegneva instruiu en quella ei descret en moda exemplarica el festival de 25 onns per l'esistenza dell'Uniun catolica de scolasts grischuns dal valent sribent signur dr. G. Gadola e quei en la secunda part sut il tetel: «La scola moderna.» — Quei che pertucca la scola medelina sereferescha il numnau sribent sin las expectoraziuns de nies burgheis e pli vegl survivent, spatelier Placi Soliva de s. Maria, sut pag. 108 e suandont.

Entginas caussas leu menzionadas ein sin fundament dils documents anflai posteriuramein de rectificar. Placi Soliva ei naschius 1849. 1850 ei Sur Clau Huonder de Segnas vegnius elegius ple-

von a Platta. Sur Mattias Capeder ha abdicau la pleiv 1840 e practicau silsuenter sco caplon e scolast el medem temps a Curaglia e dau si siu uffeci 1845, vide sura. Scolasts patentai dev'ei da lezzas uras en nossa vischnaunca negins, ni J.B.Mathiuet de Compagnials, ni Martin Paly de Platta, che haveva frequentau in cert temps la scola a sogn Pieder (Feldkirch).

Ils scolasts vegnevan scolai e cultivai entras cuors de perfecziun e repetiziun e sco quels curdavan ora, obtenevan els in brevet d'admissiun. Igl emprem scolast patentau de nossa vischnaunca ed oriunds da Medel compara pér 1883, che ha frequentau cun success il seminari a Cuera ed obteniu la patenta d'emprema classa: signur scolast Aluis Venzin ded Acla.

El sez ha risdau al scribent il suandont: «A Cuera fuva Caminada directur dil seminari scolastic e sissu ei suondau dr. Wiget. Seminardirectur Wiget, in um de gronda scienza en psicologia e pedagogica encureva era contact cun persunas de tala scienza ora sin la tiara. El sez viseta e stat sur notg sin siu viadi da Cuera sul Lucmagn tiegl enconuschent caplon Sur Paulin Gualino de Curaglia (1860 — 1887) buca mo savieivel educatur, mobein era renomau apicultur, ed il mèl medelin haveva gustau stupent al pedagog e psicolog si da Cuera. Continuond l'auter di siu viadi, ha Wiget, passond Acla, visitau siu scolar Aluis Venzin. «Tgi che steva avon mei, fuva seminardirectur Wiget.»

L'auter scolast patentau medelin datescha da 1884 ed ha fatg ses studis el seminari de s. Mihel a Zug, Carli Giossi. Essend Caminada morts e Wiget enconuschent della directiva liberala, docend la psicologia de Herbarth e Ziller, ha il plevon dil liug da lezzas uras stimulau il secund seminarist de far ses studis a Zug, il qual ei era daventau.

Per saver mantener las scolas de repetiziun la stad ein ins returns tier l'elecziun dils scolats indigens ed indemnissau quels cun 20 fr de pli per lur breigias. Scolast, ni sco ins numnava el cul plaid tudestg: «sulmeister» Martin Paly de Platta, vegn el el decuors de quei decenni (1850 — 60) elegius registratur e protocollist dil cudisch funsil e hipotecar. Omisus scolasts dueian surprendre ordeifer il temps de scola la survigilanza dils uauls e fuvan aschia ils foresters de vischnaunca. Tgei indemnissaziun vegneva bonificada per tala ulteriura lavur, ei buca specificamein indicada. Ina posta ord gl'onn 1861 plaida de frs. 2 a di.

Igl onn 1863, per sonda sontga, ha liug la secunda inspeziun dellas scolas tras igl inspectur Pl. Condrau, il qual ha censurau las biaras absenzas della scola de Platta. Alla caschun de quella visitaziun de scola ei era vegniu concludiu d'introducir per l'emprema gada la scola de lavurs manilas per las mattatschas e quei in miezdi all'jamna. La pagaglia alla scolasta ni snadrina seigi mo quei ch'il cantun contribueschi per quest intent a scadina scola annualmein.

«Igl avrel dil medem onn vegn refusau de prender $\frac{2}{3}$ (duas tiarzas) digl importo ch'il cussegl d'educaziun haveva offeriu per completar las pagas als scolasts muort las tendenzas liberalas, che seigien unidas cun quei intent e schaien sut cozza. (Conclus 26 d'avrel 1863)».

La scola de repetiziun, sin la quala vegn tschentau gronda peisa e surschada als scolasts vegls, duei dacheudenvi entscheiver immediat suenter che la scola obligatorica ei finida e buca pér suenter esser cargau ad alp. «Sulmeister» Johann Martin Pally ei se schaus neu de far la scola per 10 fr., essend ch'el ha buca saviu entscheiver la scola d'unviern il temps fixau pervia de sia malsozna. A Curaglia vegn il scolast bonificaus cun fr. 20.—. «Il pagament de quest importo duei vegnir recaltgaus sco suonda. Scadin affon che ha frequentau la scola d'unviern paga 15 cts. La vischnaunca dat 10 frs. Ord la spenda vegn concediu numnadamein era 10 fr.—.»

Las scolastas de lavur ein vegnidas bonificadas cun 15 fr. l'ina per in miezdi scola sur onn.

Sut il datum dils 15 d'october vegn concludiu de far als scolasts ded onn in carschament de paga de fr. 10, pia d'alzar tala sin 180 fr. Per saver contonscher quei intent ei la taxa de scola per scadin affon vegnida fixada sin fr. 1.— Il manco dil tscheins, che sere-sultass empermetta la vischnaunca de cuvierer cun in surpli de frs. 20.—.

Mintg'onn seruchegia la paga als scolasts plaun plaun dalla scola si. 1864, ils 9 d'october vegn per l'emprema gada notificau ina indemnisaziun per la habitaziun al scolast e lenna de scaldament cun fr. 20.— per scola e carschentau il salari per fr. 10.—, essend fatg novs legats al fondo de scola plus taxas de nozzas. (Vide sut fondo de scola). Conform conclus dil ludeivel cussegl de scola dils 21 de december vegn schau sura d'incassar las taxas dils affons al plevon ed agl ugau de scola ensemen cul gerau, cura ch'els

tilien en la dieschma. Gl'onn 1866 ei sut datum dils 17 de zercladur vegniu carschenta las taxas sils affons sin 1.50 frs. per cuoz indeterminau.

1870, ils 10 de fevrer ha Rev. Canoni Th. Huonder, plevon a Trun, sco inspectur de scola, visitau las scolas ed uniu cun quelas visetas ina conferenza scolastica a Platta. La evalenta separticipaziun dellas scolas de stad che ha contonschiu quei onn il diember de 40 participonts per scola, ei stau in mussament che la conferenza ha giu ses success enta Medel. Els scolasts Paly e Bundi ein vegni confirmai per in ulteriur onn. Els tschun suandonts onns da 1870—75 ha ei dau neginas midadas de muntada en fatgs de scola. Il vegl plevon Sur Clau Huonder ei el decuors dils 75 ius tier Niessegner, suenter haver giu concludiu igl onn scolastic en tutta viscalitad.

Ils 17 de matg 1875 ha la pleiv de Medel elegiu sco successur e niev pastur dellas olmas Rev. Sur Gieri Anton Simeon de Lontsch, dapresent Moderator alla scola claustrala a Mustér. La pastoraiziun ha el surpriu pér alla fin d'october e sefatgs particepsivels dils fatgs de scola. Tras l'elecziun dil niev plevon ed anteriur moderator claustral, in um dil tuttafatg occurents sigl intschess della scola moderna, ha ei dau ina midada radicala els fatgs della scola de vischnaunca. Ils dus scolasts veders digl onn scolastic 1875/76 ein buca vegni confirmai pli.

Ils 10 d'october 1875 seraduna il Cussegl de scola laic, consistent de tschun commembers, cun trer tier ils ugaus dellas capluttas de s. Pieder a Soliva, s. Brida a Biscuolm e sogn Bistgaun a Mutschnengia, s. Giusep a Paly, sco era tal della caplutta de s. Roc a Pardé, ch'ei denton semussaus absents ed han tractau la suandonta damonda — ch'ei vegnida realisada en absenza dil niev elegiu plevon, essend lez aunc buca installaus.

«Duess ins buca prender ord ils tscheins dellas capluttas total 170 frs. per pagar las spesas de scola? — cun lubientscha episcopala».

La realisaziun de quest postulat sebasescha sin las directivas della iniziativa tschentada ensemen da pli baul dal Rev. Sur plevon Giusep Maria Camenisch a Surrein, oriunds de s. Roc, cefra 3 che secloma: «Entras subsidis ord baselgias e capluttas etc., che han de lur tscheins annual buca aschi grond basegns (pag 110). Lu era sil passus pag. 91 medem opus, tetel: l'organisaziun della scola veglia, che secloma: «La lubientscha d'ereger ina scola en nos

vitgs, sa sulettamein igl uestg dar. El ei il «Priur e parsura» de tut las scolas els vitgs ed uclauns catolics sil territori de siu uestgiu. Aschia fuva la caussa lugada ed era responsabla. L'approbaziun episcopala ei succedida per tschun onns cun differentas condi-ziuns ed aschia han ins splimau la caplutta de

sontga Brida per	50.— frs.
sogn Pieder	40.— frs.
sogn Giusep	50.— frs.
sogn Bistgaun	15.— frs.
sogn Roc	15.— frs.
total	<hr/> 170.— frs.

Ils 29 de zercladur 1876 ha la vischnaunca elegiu in niev cussegl de scola consistent quella gada mo ord 6 commembers e quei per temps de tschun onns ed il niev plevon president de quel. Il niev elegiu cussegl de scola ha teniu sia emprema seduta ils 2 de fenadur. Ei vegniu concludiu d'incombensar il cassier dil cussegl de scola de pladir dus novs scolasts, essend malcuntents culs veders. De pli far exequir ils strofs d'absenzas tenor lescha cantonala de scola.

Ei vegn concludiu per l'emprema gada de far emprennder tudestg en omisduas scolas en las classas aultas e sco scolasts ein engaschai per Curaglia Sigisbert Monn de Mustér e per Platta Margreta Fontana, omisduas per la paga de 340 frs. l'in. Quei vegn confirmau per dus onns.

Igl onn 1878/79 vegn J. Cagienard de Rabius elegius per Curaglia per la paga de 410 frs. essend patentaus, Fontana per Platta aunc adina mo per 340 frs. paga minimala per buca patentai. Gl'onn vegnent dat ei puspei ina midada de scolasts. A Curaglia vegn elegiu Giachen Giusep Genal de Sumvitg e Martin Paly a Platta per la paga de 380 fr.

Ils 20 de schaner 1880 vegn danovamein petizionau tier Mons. uestg Rampa de puder prender ord las differentas capluttas ils tscheins e quella gada aschizun 272 fr. annual per las scolas.

Cun quei onn ei la nova lescha de scola federala entrada en vigur e las taxas personalas dils affons curdadas. Ord tal motiv ei vegniu surschau alla vischnaunca de dacheudenvi senza procurar ed eleger ils scolasts. Per Platta vegn sin quei elegiu Rest Gieri Cavagn de Zignau sco scolast per 380 frs. e confirmau Genal per Curaglia. 1881 vegn per la secunda gada in scolast patentau ele-

gius en la persuna de Gieri Cavegn de Ruschein cun fr. 400 minimal e condizionaus de mussar il cant de baselgia, e G.G. Genal per 360 e 10 fr. remessa.

Semussond gia da gliez temps pli u meins ina certa miseria d'obtener scolasts stabels e bein preparai pil difficil uffeci d'empalar prospereivlamein ina scola complessiva, ha il plevon da lezzas uras Sur G.A. Simeon stimulau dus giuvens talentus de sededicar alla clamada de scolast, sco sura gia indicau: Aluis Venzin ded Acla e Carli Giossi de Casura.

1883 vegn il giuven scolast Aluis Venzin elegius magister per la scola a Platta cun la paga minimala de 400 frs. per scolasts patentai. El ha dapi sia elecziun operau en l'atgna vischnaunca 18 onns semussaus sco zun capavel e versau magister de scolas complessivas. Silsunter ha el operau a Dardin, Rueras, Segnas e Caverdiras. El sco senior dils scolasts patentai medelins ha surviu alla scola passa 40 onns nuninterruttamein e contonschii tier sia abdicaziun ina a lezzas uras mo zun modesta pensiun. Dieus vegn ad haver remunerau el pils biars e buns survetschs prestai en l'educaziun e cultivaziun della giuventetgna cun ina ton pli generusa pensiun celestia.

Siu concollega Carli Giossi ha finiu ils studis a Zug e fatg la patenta cantonala a Cuera ed igl onn 1884 surpriu la scola a Curaglia. Il decuors de sia veta ei staus cuorts e suenter dus onns de prospereivla lavur e bien dun musical ha il Segner clamau el leusi en la patria celestia, privond la vischnaunca d'in premurau scolast e de siu «stalter regent en uffeci».

Sia largia schada anavos, ei danovamein vegnida ulivada tras «il bien Martin vegl» scolast G.M.Paly, aschia decennis neu staus titulaus dalla generaziun veglia 1886—88 a «condizio cun la remarca ed advertius, de buca pli semischedar en en dispetas e prender partida per enzatgi, sco quei ch'ei seigi daventau, per la paga de mo 350 fr. All'entschatta digl onn scolastic 1889 ei scolast Gion Martin Paly sedisgraziaus en ils tunnels dellas Ruinas returnond da Mustér a casia.

Essend ch'il diember de scolars della scola a Curaglia carscheva onn per onn, vegn concludiu dils anno 1882/83 naven, ch'ils scolars dellas classas superiuras mondien a Platta a scola. Ultra de quei dueien tuts scolars che portien buca la lenna fixada per scaldament dellas pegnas, ni cuschnar dil scolast, obtener insumma negina lubientscha de puder star ord scola.

Al scolast de Platta vegn aunc adossau els dus davos decennis dil tschentaner vargau de survigilar ils affons en baselgia firaus e dumengias, ed el prendava plaz el chor sper ils buobs.

Cun igl onn 1895 ei in niev plan de scola vegnius introducius en nies cantun Grischun. En la seduta dils 13 de schaner dil medem onn: «... ha il cussegl de scola incumbensau siu president en num de tal, eventualmein suttascriver in protest dils cussegls de scola della Cadi e della conferenza scolastica de quella, encunter il niev plan d'instrucziun «neuen Lehrplan» relaschaus per las scolas ruralas tral Departement d'educaziun a Cuera 1894, sco era encunter ils novs redeggi cudischs de scola.

En connex cun quei conclus vegn era scumandau als scolasts pils onns precedents de purtar avon ni risdar als affons «lidi» neginas praulas.»

Il president dil cussegl de scola da lezzas uras aveva egl aviert tgei che curreva sin intschess de scola e tgei che vegneva ordinau da Cuera ensi. En la seduta dils 25 de mars 1897 ha lez seschau dar a sesez la plenipotenza de far part e serender sin ina radunanza clamada en a Sumvitg per concluder in protest encunter il secund e tierz cudisch de scola: «Robinson e las Nibelungas» e stimular ded elaborar in niev cudisch per quellas classas: il Sigisbert en Rezia, da Rev. P. Maurus Carnot.»

A quella caschun vegn clamau a memoria in conclus staus prius avon 20 onns, il qual fuva aunc mai vegnius realisau (1877) de mussar tudestg en las classas superiuras ded omisduas scolas. 1897 vegn tal mess en ovra e dapi lu ei il tudestg vegnius introducius e cultivaus en las scolas della vischnaunca.

Il carschament della populaziun dadens «Val de Crusch» e l'augmentaziun dil diember d'affons, ha ventilau la damonda de crear ina nova scola enasisum la val, si d'Acla. Ils 19 de matg 1898 tschentan ils vischins de Fuorns ed Acla ina petiziun alla lud. vischnaunca per ina scola en lur vitg. La regenza sustegn quella e la vischnaunca vegn obligada d'arver tala igl onn current. Quella scola ha pudiu semantener cun excepziun d'entginas interrupziuns tochen sil di ded oz nua ch'ella dumbra aunc 15 scolars. Duront quellas interrupziuns, per part muort munconza de scolasts, visitavan ils affons la scola a Platta ed obtenevan leu duront miezdi ina alimentaziun, sco era albiert dis de malaure sin cuost della vischnaunca.

Strusch diesch onns pli tard ei il basegns semussaus entras in scriver dil departement d'educaziun, che era la scola complessiva de Curaglia seigi surcargada e dueigi vegnir dividida en duas partiziuns, essend che la creaziun della scola ad Acla ha effectua, ch'ils scolars dellas classas superiuras de Curaglia ein buca i pli a Platta en l'instrucziun.

Cun igl onn scolastic 1906/07 ei vegniu aviert a Curaglia duas scolas: ina superiura ed ina inferiura. Aschia fuva la vischnaunca obligada cun sias 550 olmas e 93—97 scolars e scolaras tier quater scolas primaras. Ils quater scolasts obtenevan maximal della vischnaunca alla fin dil tschentaner vargau ed egl emprem decenni dil present, in salari de fr. 400.— plus il subsidi cantonal, che muntava tenor onns de survetsch da 350—400 fr. total maximal 800.— fr. per 28 jamnas scola.

Meins midadas de scolasts ha ei dau els dus emprems decennis dil tschentaner present, essend ch'ils scolasts indigens han fatg e finiu lur studis el seminari a Cuera e mussau pli gronda perseveranza de clamada en l'atgna vischnaunca.

Igl onn scolastic 1919/20 schaian demissiuns avon maun ed en occasiun de novas elecziuns ha ina certa rivalitad e concorrenza pil paun de scola ed ils uffecis de scolast sefatga veseivla, che ha caschunau al lud. cussegl de scola pil futur bein enqual mal-emperneivladad, sco protocols dattan perdetga. Dasperas ein era varts suleglivas d'anflar ed igl ei notificau ch'ins ha a quei temps introduciu en vischnaunca ina conferenza locala scolastica, della quala ils dus spirituals della pleiv e commembers dil cussegl de scola fagevan viva art e part cun instructivs referats.

Il progress e svilup dil temps ha plaunet leventau en la Val medelina pli gronda capientscha per la muntada educativa, instructiva e culturala della generaziun futura. L'eminenta valeta de saver frequentar bunas scolas e quei aunc maneivel e bienmarcrau en l'atgna vischnaunca, ha svegliau l'idea de crear ina scola reala u secundara. Gia igl onn 1881 sut ils 19 de schaner concluda la vischnaunca de dar il dumandau subsidi al Cumin per ina scola reala a Mustér cun 113 vuschs. Ei selai concluder ordlunder tgei muntada la creaziun d'ina tala havess a lezzas uras giu. Las premissas de realisar quella idea en vischnaunca eran 1928 ual secomplenidas pli ch'enzacu. Il diember de scolars era lu mo en Curaglia datier de 100. A vesta de quest considerabel carschament concluda la radunonza de vischnaunca sut ils 11 de mars de sigl

atun proxim arver ina scola reala a Curaglia per tuts participonts dell'entira val. Sils 17 dil meins current ein las statutas stadas elaboradas per l'approbaziun el plenum dil lud. cussegl de scola en preschientscha ed assistenza dils scolasts en uffeci e la suprastanza. Ils 6 d'avrel ha la radunonza de vischnaunca sanczionau lur lavur ed il departement d'educaziun approbau talas senza midadas. Sco emprem scol. sec. ei vegnius elegius signur Gieri Deplazes de Rabiun, il qual ha operau 8 onns alla scola per cumpleina cuntentientscha, sco relatau els protocols.

Demai ch'il diember de scolars carscheva a Platta d'incontin, malgrad che numerus de lezza scola frequentavan stediamein la secundara, ei suenter diesch onns, 1937 la damonda d'ina secunda scola daventada realitad e quei buca senza dir combat e debat (Vide protocols). Ina separaziun dil diember dils scolars per ina scola complessiva ei stada nunevitabla. Ual vegn onns ha la vischnaunca cun ses 140 affons de scola manteniu sis scolars, bein ina enzenza per la capientscha e prosperitad e beinstar dil scolareser. En consequenza ch'il diember dils scolars ei sesminuius rapid, ei dapi dus onns ina scola a Platta vegnida serrada. Aschilunsch il carschament e digren el diember de scolars, che dueian denton buca demonstrar augmentaziun e sminuaziun de premura e success, ni de scolasts ni scolars.

Per augmentar e completar la savida als scolars ch'ei extradi dalla scola e vulan emprender in mistregn, ei era la vischnaunca stada seprida en ed ha promoviu quei svilup ton sco pusseivel el conclus dils 17 de fenadur 1937.

«La vischnaunca concluda de sustener la scola professionala a Compadials cun contribuir il dumandau (subsidi) susteniment tenor reglement tschentaus si ed elegia rev. Sur plevon Riedi sco commember dil cussegl de scola professional».

Tgi che ha investa el pensum de lavur dils umens ch'ei sededicaei passa in tschentaner al beinvuler della scola, seigi sco commember dil cussegl, ni sez sco scolast, educatur e mussader, sa pér valetar igl operar de tuts quels ch'ei stai sepri en, seunfri pil beinstar spirtal e corporal della giuventetgna.

Contas difficultads ein stadas de surventscher, conta crappa de ruclar ord via per realisar il prestau. Discrepanzas denter cussegl de scola e scolasts, denter tal e la vischnaunca e malprudents geniturs concernent novavel onn de scola. — Sur tons cass e schabetgs de malemperneivladads dattan ils protocols ed actas

el tresor della scola sclariment e perdetga. Igl operar dil cussegl de scola en quels tschien e varga onns ha, senza neginas tendenzas, adina giu en egl mo il beinstar digl affon en tuts graus ed era ils scolasts che han operau en vischnaunca, ein adina vegni susteni da quel ton sco pusseivel.

Era pil finanziel beinstar dils affons havevan ils presidents de quel égl aviert. — Dal mument che las autoritads cantonalas e federalas han seschau neu de sustener affons de scola basignus, ein ins staus premuraus d'era laschar contonscher quei agid als munglus. In tal susteniment ei vegnius concedius da quellas instanzas 1902/03 ed il susteniment federal ha importau frs. 214 e da quels ein 115 frs. vegni impundi per dar giu als affons basignus material de scola gratuit.

La subvenziun cantonala ha recuvrau la summa de 242 fr. Ella ei vegnida impundida per la gronda part per proveder 11 famiglias basignusas cun calzers pils affons de scola, essend ch'ils viadis ualti allontanai dumandavan bravamein calzamenta. Igl onn 1907 ha la subvenziun federala schizun contonschiu 4 frs. per affon basignus e la vischnaunca contribuescha aunc 25 procent leutier. Per tut las breigias e stentas e la summa de temps che quei ha absorbau, ha in lud. cussegl de scola mai retschiert ina remuneraziun materiala e savens strusch in engraziament entras in duiv e sincer «Dieus paghi» davart da bein biars ch'ei seprofitai dils fretgs de sia lavur.

Pér els treis davos decennis ha la vischnaunca renconuschiu lur operar cun offerir al cussegl de scola en cuminonza cun ils scolasts il di d'examen in past festiv per conclusiun digl onn scolastic, las qualas spesas astgan denton buca survargar la summetta de frs. 56 annualmein.

II Locals e casas de scola

Tut sfegliar en archiv, actas e protocols dils tschentanners vargai han tochen sigl onn 1842 fatg neginas menziuns d'ina existencia de casas de scola, ni de locals che survevan a tal intent. Ins ei cheu enviaus vi mo sin supposiziuns e restonzas della tradiziun locala. La pli veglia casa caplania a Curaglia, che porta l'annada MDCCLXXVIII (1778) posseda aunc oz ina extraordinari gronda stiva, la quala era strusch destinada mo per habitaziun de duas

solias persunas (caplon e sia casarina), mo bein per stiva communabla de scola. Ual la medema dimensiun haveva era la veglia stiva della calustria a Platta ed ha tochen igl onn 1930 adina surviu sco stanza communabla per radunonzas e refugi de malauras pils vischins de Platta, Drual, s. Roc e Summedel avon e suenter il survetsch divin firaus e dumengias, gie aschizun buc il davos sco local de sturnigiar per ils affons de scola. Igl ei bein maneivel de supponer ch'ils dus sura locals han entochen igl onn 1847 surviu era per locals de scola.

«Igl onn 1842 pren la vischnaunca la resoluziun, ch'el termin de 4 onns baghegiar duas casas de scola e quei 1842 l'emprema a Curaglia, nua ch'ils vischins de Curaglia, Soliva, Biscuolm e Mutschnengia ein obligai de metter il material sil plaz. L'otra 1845 a Platta cun obligaziun ch'ils auters (hofs) uclauns ed uclivas transportien il material medemamein sil plaz, ni era sche ei plai baghegiar omisduas casas de scola igl onn 1843.»

A caschun de quella resoluziun ei **ad 7** aunc vegniu stipulau il suandont:

«Duess ei plascher alla vischnaunca de buca baghegiar omisduas casas de scola 1843, sche duei entochen allura vegnir teniu igl entochen dacheu usitau temps de scola en omisdus loghens. Igl auter temps, numnadamein daven digl 1 d'october entochen s. Catrina (25 november) e davan da Pastgas tochen Calonda zercladur — dueigi vegnir teniu 1842 a Curaglia e 1843 a Platta ed aschia alternativamein, il qual ha era de valer, sche la rendita annuala fuss buca sufficienta, — aschiditg che sa — aschibein a Curaglia sco a Platta vegnir manteniu in scolast per il sura entir temps.

ad 12 Dueian il segner Farrer e Caplon esser teni de dus dis per jamna comparer en scola e tier quella contribuir.

ad 14 Duess il sura project baul ni tard vegnir «mess giu» (dismiss), sche crodan las obligaziuns dils signurs spirituals sil pei vegl.» Probabel de tener scola en lur stivas ni locals de vidavon. In conclus ei pli spert prius che realisau, aschia era en la lud. vischnaunca de Medel. Igl onn 1845 vegn a Curaglia la casa de scola en combinaziun cun Casa caplania terminada. Ina spaziusa stiva el «parterre» ual suls dus tschalers porscha sufficient plaz per in pli numerus diember scolars. Quei local de scola ha prestau ses buns survetschs entochen 1930. Dus onns pli tard 1847 ei medemamein la secunda casa de scola a Platta stada sut tetg.

Omisduas casas de scola ein vegnidas sin la summa de 1492 flurins e 35 rizzers.

La construcziun della casa de scola a Platta ha dau caschun tier differentas reclamaziuns e malcontentientschas, sco ils protocols dil cussegl de scola muossan. Gia igl onn 1880 vegn ordinau dal cussegl d'educaziun de rugalar la casa de scola. 1884 concluda la vischnaunca de baghegiar ina nova casa a Platta enstagl reparar la vedra e quei sut «Via vedra» il qual ei era succediu. Il niev baghetg ademplescha aunc oz als basegns d'in local de scola. Messiras stadas prevedidas per far ordlunder aunc in secund local de scola han denton buca cuntentau, ein nunsufficientas e vertidas mo provisoricamein.

Carschent el decuors dils decennis dil tschentaner vargau il diember de scholars a Curaglia, daventa medemamein il local en casa caplania memia stretgs ed il departement d'educaziun ordeina ch'era quella fracziun de vischnaunca obtegni in local de scola correspondent als basegns dil temps. 1892 vegn la proposta tschentada alla radunonza de vischnaunca e quella renviescha tala cul conclus digl 1 d'avrel. Cun quest proceder fuva la questiun buca fiersa ord via. Igl onn 1898 vegn la vischnaunca entras conclus della regenza constrenschida de baghegiar ina nova casa de scola a Curaglia, ina damonda ch'ei sfurzadamein vegnida realisada mo pil mument e buca pigl avegnir. Diesch onns pli tard vegn ins pertscharts dil pass falliu ed ei vegn denton lubiu alla vischnaunca, en consequenza de stuer crear duas scolas el vitg, de turnar a far diever dil local vegl en casa caplania, il qual ha surviu a siu primar destin entochen 1933, nua che la eleganta e confortabla casa de scola nova ei vegnida aviarta e surdada sco hospitalitad alla giuventetgna medelina sco liug central d'educaziun, d'instrucziun e cultivaziun.

Il crear casas de scola avon biebein tschien onns, nua che muncavan ils hodierns flussegiants subsidis, deva de studegiar e lagnar allas vischnauncas montagnardas grischunas. Igl ei buca de far curvien sch'ins mava mo stuend ed a vesta dil ner basegns vid la realisaziun de tals problems, muncont allas vischnauncas ils sedumandonts mieds economics. Tala munconza semuossa evidentamein ord il suandont.

III Fondos de scola

Igl onn 1847 sut datum dils 19 de settember sesanfla sin l'emprema pagina dil cudisch de protocols dil lud. cussegl de scola il sequent ord la plema dil posteriur plevon Sur Clau Huonder installaus 1850.

«La petiziun fatga della lud. commissiun locala de scola . . . seigi dal sura numnau ault ludeivel cussegl d'educaziun vegnida exaudida e ch'ei seigi da quel vegniu renconuschiu alla vischnaunca per la fundaziun dils 1000 Rentschs in importa de 400 Flurins (40 procent) dils quals vegnan extradi schi gleiti sco la vischnaunca vegni **ad haver** ademplier las perscrettas condiziuns.

Numnadamein:

1. La vischnaunca detti uorden ch'il material tier la construcziun della casa de scola a Platta vegni mess sil plaz avon la fin digl onn 1848 e ch'ei seigi lura entschiet cul baghegiar suenter plan della commissiun locala de scola.
2. Omisus locals de scola dueien mai e sut negins tetels vegnir retratgs da lur intent senza precis consentiment dil cussegl de scola.
3. Il «stiftigiau» capital de Flurins 1000 vegni mess ora ch'el porti tscheins e vegni segiraus cun segir e dubel «Unterpfind», vegni purtaus el cudisch de Hypotheca de vischnaunca e vegni tenius separaus de tuts auters beins de vischnaunca, de Baselia e Prebenda.» —

Ultra de quei ei 1854 aunc vegniu stipulau che la vischnaunca segireschi las casas de scola, mo renviescha quella pretensiun cun la motivaziun, ch'ils tscheins dil fondo de scola ch'era carschius 1855 sin 1400 tonschien strusch de pagar ils scolasts.

Il fondo de scola vegneva administraus d'in administratur special che fageva part dal cussegl de scola il qual haveva l'obligaziun de render mintg'onnen quon sur il stan e svilup de quel. Igl onn 1856 ei la rendita de tal stada mo 276 frs. 43 cts.

Essend ch'ins astgava sut talas condiziuns far negin ulteriur diever dil fondo, che fuss schiglioc staus schi survius, muncond ils danners flussegiants per pagar las duas novas casas de scola, ein ins seviults tier la Curia cun la supplica d'astgar prender ord ils capitals dellas capluttas 700 Flurins, pia strusch la mesadad dellas

expensas caschunadas per las duas casas (1492 Flurins) e quei cun plidentar ordavon igl ault stimatissim signur Landrichter Condrau. Cun quella caschun sei era de clamar a memoria al cussegl d'educaziun l'empermischun fatga a nus per il premi de 150 Flurins sin las duas casas novas ed essend ch'ei fussi era uras de pagar ils 400 Fl. pil fondo de scola essend ademplier tuttats condiziuns stadas tschentadas. Per augmentar il fondo ei 1858, ils 4 d'avrel, sin insinuaziun dil signur inspectur Placi Condrau vegniu fatg ina istanza tiel Magistrat de rapportar sin vischnaunca e far ina lescha che scadina nozza duei contribuir pil fondo de scola fr. 5.— (tschun).

A vesta ch'ins deva suatientscha allas continuadas supplicas tier la Curia de puder prender ord tscheins e capitals dellas capluttas daners per cuvierer spesas de scola, ha quella sut il datum dils 13 de settember 1885 constrenschiu la vischnaunca . . . da sia vart . . . de capitalisar annualmein fr. 50.— (Tschunconta) pil fondo de scola. Per sedeliberar da quella grevezia vegn priu ils 12 de matg 1912 dalla radunonza de vischnaunca il suandont conclus.

«Il recav ord la purschida digl ingant dil spital de sogn Gions de fr. 2500 (dus mellis e tschun tschiens) . . . duei vegnir adossaus al fondo de scola. Sin tgei summa ch'il fondo fuva carschius dapi sia fundaziun tochen 1912 ei buca indicau els protocols, essend adina vegniu menau in quen separat per quel. Scadin cass ruchegia tal tenor calculaziuns proximativas sin datier dils diesch mellis fr. Ina nunspetgada, mo ton pli beinvegnida augmentaziun dil fondo de scola ei daventada sin moda zun generusa tras in legat dils dus stimatissims e zun ludeivels vischins medelins signur dr. med. Benedetg e siu fegl dr. med. Hans Simonett-Schuoler a Frick/Aargau allas scolas e scolars della vischnaunca politica, che varga viaden els diembers de mellis e sto purtar il num: «Dr. med. Ben. Simonett e Hans Simonett—Fondo cun suandonta introducziun: Haben den Schülern — erster Franken . . . und zweiter Fr. . . vermacht.» Ils tscheins dil legat Simonett ha siu special intent e dueian possibilitar allas scolas de saver far da temps en temps in pli grond viadi de scola. L'administraziun de quei fondo schai els mauns soli dil cussegl de scola cul plevon de Platta sco president de questa administraziun.

Possien ils tscheins de quels fondos adina vegnir applicai per la promoziun dil bien de nosa giuventetgna.

Conclusiun

Ei restass per conclusiun de dar ina survesta sur dil diember de scolasts che han operau en la vischnaunca de Medel ed ord tgei vischnauncas vischinontas els serecruteschan. En ils vargai 110 onns han 53 scolasts ni scolastas dedicau lur forzas all'educaziun ed instrucziun della giuventetgna medelina. Denter quels tschun scolastas e siat scolasts secundars.

Dapi la fusiun dellas duas scolas cantonalas figureschan sco scolasts patentai igl empren 1878, l'auter 1881 ed il tierz in medelin 1883, signur scolast Aluis Venzin. Ils ulteriurs scolasts patentai dils decennis suandonts han giu frequentau il seminari de s. Mihel a Zug (Giossi Carli e Bearth P. P.) ed all'entschatta de quest tschentaner ein tuts extrai dal seminari scolastic de Cuera cun excepziun d'entgins scolasts secundars u scolastas. Ils patentai entschevevan gl'onn de scola cun la paga minimala de frs. 400 per la vischnaunca cun in cuoz de scola de 24—28 jamnas.

Da quels 53 magisters ein 16 oriunds e burgheis de vischnaunca; 10 ord la vischnaunca de Mustér; 10 eran domiciliai a Sumvitg; 2 a Trun, 2 a Sagogn e dils ulteriurs mintgamai in ord ils Cumins de Rueun, la Foppa, Lumnezia, Alvra e Surmir.

Dils el sura diember cumpri educaturs, han mo quater indigens contonschiu il scalem de quater decennis el survetsch della scola e saviu esser giubilars de quella clamada. Il senior dils scolasts medelins vivents, signur pres. com. Alexander Venzin ha entschiet e finiu ses 40 onns de scola en vischnaunca. Dils treis ulteriurs giubilars ha in practicau 4 onns, in'auter 6 onns ed il tierz 22 onns ordeifer vischnaunca.

Ei fa tutta honor al scolastesser della vischnaunca de Medel che denter quels magisters ein stai umens che han era prestau in bionton el survetsch public politic ademplend sper lur scola ina buna mesira de lavur ch'ils uffecis ad els confidai pretendeva en vischnaunca ed era el cumin.

Sin territori de scola ston dus vegni menzionai ch'ei sedistingui en lur clamada: signur scolast secundar dr. Clemens Pally, ch'ei oz magister alla scola professionala a Cuera e signur scolast secundar Leo Bundi, igl actual inspectur de scola dil district Rein-antierur/Glogn. Ad omisus: ad multos annos.